

2000-08-23

UNDERVISNINGEN I 1900-TALETS HISTORIA. Redovisning av ett regeringsuppdrag

Uppdraget

Regeringen har uppdragit åt Statens Skolverk att ”stödja och stimulera undervisningen i nutidshistoria och granska hur undervisningen bedrivs.” Uppdraget omfattar det obligatoriska skolväsendet, gymnasieskolan samt fristående grund- och gymnasieskolor. Uppdraget ska slutredovisas till regeringen senast den 1 augusti år 2000.

Kunskapen om i vilken utsträckning och på vilket sätt 1900-talets historia, och särskilt efterkrigstiden, behandlas i ämnena historia och samhällskunskap är bristfällig. Enligt bilagan till regeringsbeslutet finns tecken som tyder på att historieundervisningen ofta haft tyngdpunkten på historien fram till och med industrialiseringen. Därför behöver, enligt regeringsbeslutet, elevers kunskaper om vår moderna historia, kampen för demokrati och mänskliga rättigheter samt brott mot dessa rättigheter av totalitära regimer fördjupas och förstärkas.

För att värna och stärka de grundläggande demokratiska värdena finns ett behov av att stimulera undervisningen i nutidshistoria inom ramen för historie- och samhällskunskapsämnena.

I föreliggande rapport definieras begreppet nutidshistoria som tiden efter 1945.

Skolverket redovisade i PM 19990428 att uppdraget ska koncentreras till historieämnet både vad avser kartläggning och stödinsatser för att stimulera utvecklingen av undervisningen. Eftersom historia är en viktig del inom samhällskunskapen i de gymnasieprogram som saknar historia som självständigt ämne ska även undervisningen i samhällskunskap i gymnasieskolan beaktas. I föreliggande rapport berörs inte i vad mån nutidshistoria behandlas i andra ämnen och i tidigare årskurser (år 1-6) i grundskolan.

Skolverket har uppfattat regeringsuppdraget som ett utvecklingsuppdrag. Uppdraget ses därför som ett första steg i en utvecklingsprocess där de erfarenheter och tankar som presenteras i denna rapport kan tas till vara i

2000-08-23

senare faser av utvecklingsprocessen. Med ett sådant utvecklingsperspektiv har Skolverket funnit det angeläget att etablera kontakter med ett antal aktörer som på olika sätt arbetar med till regeringsuppdraget anslutande frågor. På så sätt avser Skolverket att få fler aktörer att mobilisera sina insatser till stöd och stimulans för undervisningen i nutidshistoria.

Underlaget för granskningen

Underlaget för beskrivning av undervisningen i 1900-talets historia bygger dels på redan genomförda utvärderingar och utredningar, dels på intervjuer och seminarier som genomförts med anledning av regeringsuppdraget.

Utformningen av granskningsdelen i uppdraget har också präglats av att det för närvarande pågår en internationell studie som rör dess kärnfrågor – den s.k. Civicstudien ”Ung i demokratin”. Regeringsuppdragets syfte är att stimulera undervisningen i nutidshistoria med tyngdpunkt på demokrati och mänskliga rättigheter för att förmedla och förankra en demokratisk värdegrund hos eleverna. Av stor vikt för uppdraget är därför frågan om elevernas uppfattningar om demokratiska och andra grundläggande värden, och hur värdegrundsfrågor behandlas i undervisningen. Det finns en del kunskap om detta i olika utvärderingar men ”Ung i demokratin” kommer att bringa ytterligare kunskap kring detta område. Civic-studiens resultat ska kunna analyseras och värderas mot bakgrund av värdegrunden så som den uttrycks i Lpo94 och Lpf94 samt i kursplanerna för samhällskunskapsämnet och historieämnet.

Resultaten från Civicstudien kommer alltså i ett senare skede att kunna tillföras denna beskrivning och analys. Eftersom det inom en snar framtid kommer att föreligga ett omfattande empiriskt material har det inte bedömts motiverat att här behandla frågor kring elevernas syn på demokratifrågorna mer än vad som redovisas.

De utvärderingar som framför allt kunnat användas för beskrivningen av historieundervisningen är den Nationella utvärderingen 1992 (NUSO92) och den internationella studien Youth and History (Y&H-studien). NUSO92 genomfördes för ca 10 år sedan då en annan läroplan gällde. Utöver de nämnda utvärderingarna finns dock flera andra studier som bidrar till att ge en bild av undervisningen. Dessa är Utvärdering av grundskolan 1995 (UG95), Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål (US98) och Studier inför översynen av kursplaner och betygskriterier för grundskolan (1998).

De utvärderingar och studier som gjorts har framför allt rört grundskolans år 9. Utvärderingarna av gymnasieskolan är fokuserade kring kärnämnen och de olika gymnasieprogrammen som helhet. Historieundervisningen på gymnasienivå har m.a.o. inte tidigare granskats.

2000-08-23

Skolverket har under arbetet med regeringsuppdraget kontaktat flera lärarutbildningar för att etablera ett samarbete kring granskningen. Avsikten var att få tillstånd analyser av historieundervisningen inom ramen för de studerandes examensarbeten. Tyvärr har några sådana arbeten av olika anledningar inte kunnat genomföras.

Under hösten 1999 genomfördes intervjuer/strukturerade samtal med 35 lärare vid sammanlagt 9 skolor varav en fristående skola – 5 gymnasieskolor och 4 grundskolor (år 7-9) – i 5 olika kommuner. När vi i texten talar om *grundskolan* är det alltså viktigt att komma ihåg att vi inte undersökt hur nutidshistoria ev. behandlas under de första 6 åren i grundskolan.

Vid skolbesöken diskuterades och analyserades undervisningen i 1900-talets historia samt kopplingen till värdegrundsfrågorna. Frågor kring undervisningen i efterkrigstidens historia samt fördelningen mellan svensk och internationell historia penetrerades. Kursplanerna, stoffurvalet, tillgången på undervisningsmateriel var andra områden som behandlades liksom elevernas intresse, kunskaper och förmåga till kritisk analys.

Utifrån dessa skolbesök och tidigare utvärderingar och erfarenheter sammanställdes en PM med en första beskrivning av undervisningen i 1900-talets historia. För att diskutera, komplettera och ev. revidera denna bild inbjöd Skolverket historielärare på grund- (år 7-9) och gymnasieskolan till ett antal seminarier under våren 2000. Sammantaget genomfördes 24 seminarier med deltagare från 140 skolor. Vid 10 av seminarierna deltog även elever från grund- och/eller gymnasieskolan. Totalt deltog omkring 350 historielärare i seminarierna.

Förutom syftet att tillföra utredningen ytterligare underlag ser Skolverket dessa seminarier som ett led i arbetet att stödja och stimulera undervisningen i nutidshistoria. Seminarierna blev överlag mycket uppskattade och bilden av undervisningen i 1900-talets historia kunde kompletteras på väsentliga punkter. Många lärare uttryckte uppskattning över att uppmärksammas ”uppifrån” och att Skolverket efterfrågade deras erfarenheter och åsikter. I många fall fungerade seminarierna också som stimulans för lärarna. Erfarenhetsutbytena blev livliga, diskussionerna mellan grund- och gymnasieskolans lärare kom att föras (många gånger) för första gången och möjligheterna/problemen med 1900-talets historia penetrerades.

Skolverket har internt arbetat med uppdraget på olika sätt. Diskussioner har kontinuerligt förts med ansvariga för kursplanearbetet, värdegrundsprojektet, Civicstudien, avdelningen för analys och stöd samt enheten för nationell utveckling och IT-frågor.

Skolverket har, som ett led i en utvecklingsprocess, även tagit ett antal externa kontakter med anledning av regeringsuppdraget. Syftet med dessa kontakter har varit att presentera regeringsuppdraget och i samband därmed stimulera till utvecklingsinsatser inom området. Några av dessa kontakter har

2000-08-23

fördjupats och även lett till konkreta förslag till stöd och stimulansåtgärder som presenteras i denna rapport. I andra fall har kontakterna inneburit att olika utvecklingsidéer nu bearbetas ytterligare, t.ex. inom Tidningen i skolan. Följande externa kontakter har tagits:

- Delegationen för IT i skolan,
- Elevorganisationen i Sverige,
- Föreningen Sveriges läromedelsproducenter,
- Historielärarnas förening,
- Kommittén Forum för levande historia
- Lärarutbildningarna i Göteborg, Uppsala och Växjö,
- Programmet för studier kring Förintelsen och folkmord vid Uppsala universitet,
- Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola,
- Svenska Filminstitutet,
- Sveriges Television,
- Tidningen i skolan,
- Värdegrundsprojektet vid Göteborgs universitet.

I rapporten förekommande citat är hämtade från skolbesök och seminarier

Elevernas intresse och kunskaper

Elevernas intresse

NUSO92 visar att över hälften av eleverna i grundskolan tycker att historia är ett intressant och roligt skolämne. Vidare anser eleverna att SO-ämnena överlag är både nyttigare och mer intressant än övriga ämnen. På frågan om det är viktigt att veta något om hur det var förr instämmer hela 79% av eleverna. Emellertid är det endast en tredjedel av dessa som ger en mer genomtänkt motivering till varför det är viktigt att läsa historia. Häri ingår motiveringar som att man kan lära sig av misstag i historien, se samband igår-idag-imorgon, och förstå gamla människor bättre.¹

När det gäller vad för slags historia eleverna tycker är mest intressant gäller i stort, att ju närmare vår egen tid desto mer intressant historia. Då detta gäller som svar för elever i år 9 skulle en förklaring till detta svar kunna vara att grundskolans två sista år framför allt behandlar de senaste seklen. En annan möjlig förklaring är också att ungdomar skulle ha lättare att relatera till, och därmed intressera sig för, saker som ligger närmare deras eget liv – det blir då en mer verklighetsanknuten undervisning.²

¹ *Samhällsorienterande ämnen*, Skolverket Rapport nr 17, s40, 145ff

² *Ungdom och Historia*, Rapporter om utbildning nr 5 1997, s9

2000-08-23

Denna bild bekräftas av lärarna, både på grund- och gymnasieskolorna, vid våra skolbesök och vid seminarierna. Eleverna anses välmotiverade för historieämnet och intresset ökar ju närmare vår egen tid man kommer. Nutidshistorian känns mer närliggande och upplevs därmed som mer angelägen än många andra avsnitt i undervisningen. Eleverna har mycket litet, eller ingenting, av 1900-talets historia med sig när de börjar år 7. Detta gör att *”det finns ett sug efter internationella utblickar och modern historia.”*

Gymnasielärarna konstaterar att eleverna från grundskolans år 9 har med sig bra kunskaper om tiden fram till 1945, men att efterkrigstiden behandlats i liten utsträckning. Detta gör att ”suget” efter nutidshistoria kvarstår när eleverna börjar i gymnasieskolan! Detta konstaterande blir litet märkligt eftersom många gymnasielärare, i samtalen kring A-kursen, konstaterar:

”Synd att man inte hinner med efterkrigstiden på något bra sätt, speciellt då detta är det område eleverna är mest intresserade av.”

Det förefaller således som om det område eleverna är mest intresserade av inte på ett tillräckligt bra sätt tillgodoses i varken grund- eller gymnasieskolan.

Elevernas kunskaper

NUSO92 och Y&H-studien har bl.a. uppskattat vilka faktamässiga kunskaper grundskoleelever har i nutidshistoria. För att förenkla en mätning av detta har man i dessa utvärderingar valt att fråga eleverna om några enskilda historiska händelser/episoder under 1900-talet, vid sidan om andra äldre historiska händelser. De nutidshistoriska händelser som valts ut är första och andra världskriget, Stalins död, förändringar i Östeuropa efter 1985, och orsaker bakom invandringen till Sverige de senaste 40 åren. Resultatet visar att elevernas kunskaper är stora när det gäller de båda världskrigen, men brister rejält avseende andra händelser (här ingår även äldre historia).³

Lärarna anser att världskrigens tid väcker intresse hos många elever och att skolan ”alltid” har ägnat mycket tid åt den perioden och åt nazismen. Tillgången på undervisningsmaterial i olika former är god. Läroböckerna har också fylliga framställningar om världskrigen.⁴ Eleverna kan mycket om nazismen och förintelsen, men anses inte känna till så mycket om andra totalitära regimer och övergrepp mot demokrati och mänskliga rättigheter. Detta beror bl. a. på att tillgången på intresseväckande och starkt engagerande material är mycket god vad avser t ex förintelsen, medan liknande material inte finns i samma utsträckning och lika tillgängligt för

³ *Samhällsorienterande ämnen*, s125ff, 141ff. *Ungdom och Historia*, s14ff

⁴ *Samhällsorienterande ämnen*, s144

2000-08-23

andra områden. Läroböckernas framställningar visar också på detta förhållande.

Vid skolbesöken och seminarierna framkom, att materialet "Levande historia" har tagits emot mycket positivt i skolorna och används i stor omfattning. Det framkom också tydliga önskemål om att få tillgång till ett liknande material som belyser Sovjetunionen och speciellt Stalintiden eftersom elevernas kunskaper i detta avseende anses vara bristfälliga. Det framfördes även kritik mot "*den centralt styrda fokuseringen på förintelsen*". Satsningar på historieämnet välkomnades men många vänder sig mot en central politisk styrning av stödet till vissa perioder eller händelser.

Undervisningen i 1900-talets historia är nästan helt koncentrerad till år 9 i grundskolan. Historieundervisningen fram till år 7 omfattar äldre svensk historia. Många lärare bedömer att eleverna har bra kunskaper om framför allt tre områden: Stenåldern, Vikingatiden och Gustav Vasa, men är i övrigt djupt bekymrade över bristande kunskaper om den svenska historien.

Lärarnas ambitioner med undervisningen om världskrigens tid är bl.a. att ge en bakgrund till historien efter 1945. Många lärare påtalar det viktiga i att inte fastna i någon slags "demonisering" av t.ex. Stalin och Hitler eller att föra någon slags "lika-goda-kålsupare"-resonemang. I stället måste idéerna bakom och framväxten av de totalitära systemen lyftas fram. De totalitära regimernas förakt för den enskilda individen, fördomarnas betydelse och människors likgiltighet i situationer där val är möjliga måste belysas. Utvecklingen måste också relateras till det demokratiska systemet och demokratins spelregler. Det är väsentligt att visa eleverna att man inte behöver sabotera så mycket i det demokratiska urverket för att sätta det ur spel.

Konsekvenser, förklaringar, orsakssamband är viktiga inslag i historieundervisningen.

"Det räcker inte att bara veta vad som hände, eleverna måste förstå sammanhangen".

Trots detta kommer flera lärare tillbaka till frågan om vad eleverna kan om andra världskriget. Följande citat kan vara belysande för dessa funderingar:

"I bland funderar jag över killarnas, och det gäller både högstadiet och gymnasiet, kunskaper om andra världskriget. Jag tycker ofta att det handlar om rätt kusliga kunskaper som kanske till och med skymmer det vi vill lyfta fram med vår undervisning. Dom kan ju allt om slagen, om själva krigsförloppet, om flygplanen osv. osv. Men vi vill ju lyfta fram diktaturernas framväxt, de ideologier som präglade dessa, människornas situation

2000-08-23

under de framväxande diktaturerna, förklaringar till hur detta var möjligt och göra kopplingar till vår egen tid.”

”Jag är ibland rädd för att vi framställer nazismens tid som Den stora ondskan, som en tid som levde sitt eget liv och inte kan komma tillbaka. För så är det ju inte. Det var ju vanliga människor som du och jag som levde i Tyskland under diktaturens framväxt och dess tid vid makten. Är det så att vi missar något mycket väsentligt om vi inte förmår att göra kopplingarna till tiden efter 1945 och ägnar oss mer rejält åt nutidshistoria?”

”Jo visst gör vi kopplingar till efterkrigshistorien när vi behandlar andra världskriget, men vi gör det nog inte i tillräcklig omfattning.”

Enligt NUSO92 tas för lite av elevernas kognitiva och emotionella kapaciteter i anspråk i undervisningen. För mycket tid används till aktiviteter på låg nivå. De krav som ställs på eleverna är inte tillräckligt utvecklande. Brist på verklighetsanknytning innebär för vissa elever att de inte uppfattar att det de sysslar med har någon relevans utanför undervisningen. Kunskaperna används då inte för att förbättra förståelsen av livet utanför skolan. Felaktiga föreställningar kan leva kvar i vardagslivet trots att eleverna borde ”veta bättre”.⁵ Lärarna anser att de lyckas bäst med att ge eleverna allmänbildning, men att de lyckas sämre med att utveckla elevernas sociala färdigheter som t.ex. att samarbeta och att lösa konflikter samt mer avancerade kognitiva färdigheter som analys och problemlösning.⁶ Att så är fallet bekräftas också av studier som gjorts under våren 1998 inom grundskolor inför kursplaneöversynen.⁷

Att verklighetsanknytning i olika former engagerar eleverna och ger tillfälle till eftertanke bekräftas av lärarna vid våra skolbesök. Eleverna kan identifiera sig med en enskild person och dennes upplevelser eller med en enskild familjs förhållanden under en diktatur. Att möta den lilla människan i det historiska skeendet skapar hos många elever empati och engagemang. Det överkliga kan bli smärtsamt verkligt. ”*Man tar till sig historien på ett helt annat sätt när det opersonliga bli personligt och känslorna kommer fram*”. Sådana möten behöver nödvändigtvis inte vara personliga, men skolorna anstränger sig för att försöka ordna sådana möten då man vet att de ger ett djup åt undervisningen, befäster kunskaper, skapar förståelse och ökar den empatiska förmågan. De ses därför som angelägna inslag i skolans arbete med värdegrundsfrågorna. Det kan vara en f d Gulagfänge, en finsk

⁵ *Samhällsorienterande ämnen*, s176

⁶ *Ibid*, s55ff

⁷ ”Studier inför översyn av kursplaner och betygskriterier för grundskolan”, se de tre rapporterna om SO-ämnena.

2000-08-23

farfar som varit med i kriget eller en person som suttit i koncentrationsläger under nazitiden. Effekten av sådana möten kan bli stor:

”Tack ska du ha! Det här har gett mig perspektiv på saker och ting”.

Tacket framfördes av en pojke i år 9, iförd kängor och bombarjacka till en judinna sedan hon berättat om sin tid i koncentrationslägren.

Många lärare har ju själva upplevt en stor del av efterkrigstidens historia. Eleverna uppskattar när de berättar om detta och hur de upplevt olika händelser under efterkrigstiden.

”Det blir ju litet som en sagostund över det hela. Det är spännande att få sitta och lyssna på sådant som man inte har så mycket koll på”.

Dessa inslag levandegör undervisningen och kan på ett bra sätt koppla samman den internationella utvecklingen med utvecklingen i Sverige och i den egna hemorten. Tyvärr verkar sådana berättelser förekomma mer sporadiskt och historieämnet har under en följd av år allt mindre uppfattats som ett episkt ämne. Kanske är detta en oönskad konsekvens av rädslan för ”katederundervisning” och strävan efter elevaktiva arbetsätt? Emellertid verkar berättandet vara på väg tillbaka, något som uppskattas av eleverna. Nutidshistorien lämpar sig ju mycket väl eftersom många lärare har personliga upplevelser och därför kan levandegöra historien.

”Ja, och tänk så enkelt! Men då sätter jag mig alltid bredvid katedern – för säkerhets skull.”

Eleverna och den demokratiska värdegrunden

Utöver de nutidshistoriska kunskaperna bland eleverna har NUSO92, men även Y&H-studien, undersökt elevers kunskaper om demokrati inom ramen för samhällskunskapsämnet. De båda utvärderingarna visar att elevernas kunskaper om demokrati är bristfälliga. Det framkommer att kunskaperna om demokratins formella sidor, vilka institutioner och myndigheter som finns, ärendegångar, vem som beslutar om vad etc., är begränsade. Det tycks som om intresset för elementära fakta om hur samhället formellt fungerar är lågt och att dessa kunskaper ganska omgående glöms bort av eleverna.⁸

Slutsatsen av detta är emellertid inte, att undervisningen ägnat för lite möda och tid att lära eleverna faktakunskaper. Man har ägnat stor möda och mycket tid åt detta. Det visas av antal prov och förekomsten av hemläxor, som i stor utsträckning sökt befästa just faktakunskaper. Det är också möjligt att eleverna faktiskt har kunnat det mesta tidigare – i samband med

⁸ Samhällsorienterande ämnen, s 174ff, *Ungdom och Historia*, s18.

2000-08-23

prov tillfället. Förklaringen till de bristande kunskaperna anges i stället kunna vara, att eleverna har lärt sig abstrakta kunskaper och inte förmått eller brytt sig om att integrera dem med sin vardagsförståelse.⁹

Eleverna brister alltså i kunskap om demokrati. Däremot kan US98 visa att det stora flertalet elever (i olika åldrar) omfattar en demokratisk värdegrund. De är ansvarsfulla, hänsynsfulla, solidariska och visar på god rättskänsla. Vidare finns det hos eleverna en vilja och engagemang för att diskutera och ta ställning till demokratiska, moraliska och etiska frågor.¹⁰ Detta framkommer även av resultatet från NUSO92.¹¹

I samband med skolbesöken och på flera av seminarierna diskuterades denna bild av "de demokratiskt sinnade eleverna" och hur djupt värderingarna verkligen är förankrade. Bilden är nog mer komplex än vad som framgår av NUSO92 och US98. Elevernas syn på den demokratiska värdegrunden har kanske förändrats under senare delen av 1990-talet. Detta är i så fall inte något specifikt ungdomsfenomen utan mer en spegling av utvecklingen i det svenska samhället under det sena nittio-talet, som möjligen kan beskrivas i termer av ökad individualism, växande antidemokratiska rörelser och en allt större misstro för traditionell politisk verksamhet till förmån för enfrågeinriktade rörelser eller med mindre politisk aktivitet som följd.

Många elever uppvisar i dag, enligt vad som framkom vid skolbesök och seminarier, en bristande respekt för de demokratiska värdena och sätter likhetstecken mellan demokrati och att få sin egen vilja igenom. Det egna jaget står, enligt många lärare, tydligt i centrum och att samhället blivit alltmer individualiserat märks tydligt i klassrummen. Synen på allas lika värde anses vara svagt förankrad hos många elever och det globala perspektivet i skolan har till stor del försvunnit.

"För 10 år sedan ordnade skolorna och eleverna dagsverken där de samlade in pengar till tredje världen. Idag ordnas det dagsverken för att stödja elevernas eget kafé!"

Ytterligare exempel som nyanserar bilden är den bristande respekten för kvinnor och de uttryck denna tar sig i skolan.¹²

Frågorna om elevernas kunskaper om demokratin och andra värdegrundsfrågor engagerar lärarna mycket starkt. Beträffande kunskaperna om demokratins formella sidor anser lärarna att undervisningen är grundlig och att eleverna lär sig.

⁹ *Samhällsorienterande ämnen*, s 62-70.

¹⁰ *Läroplanerna i praktiken*, Skolverkets rapport nr 175 (1999), s30.

¹¹ *Samhällsorienterande ämnen*, s174f.

¹² För ytterligare diskussion kring demokratisk kompetens och demokratiska värderingar, se Skolverkets rapport *En fördjupad studie om värdegrunden*, Dnr 2000:1613.

2000-08-23

”Det är lätt att gå igenom, lära och förhöra faktorer som allmän och lika rösträtt, fria val, yttrandefrihet, valhemlighet, parlamentarism, institutioner osv. Så schablonbilden av demokratin ger man och den lär sig nog eleverna. Men det räcker inte. Demokratin är ett förhållningssätt som också kräver ett ansvar av medborgarna. För att förstå detta och komma till insikt måste undervisningen bli mer konkret.”

Det är skillnad att lära sig om de demokratiska spelreglerna och att omfatta och tillämpa demokratiska värden. Hur får man då dagens elever att komma till insikt och attraheras av det demokratiska systemet i en tid av skepsis mot politisk verksamhet, ekonomiska nedskärningar och en ökad jagfixering? Eventuellt kan Churchills syn på saken vara vägledande, d.v.s. att demokratin är ett förfärligt styrelseskick – men att alternativen är långt värre. Kanske är det en väg att gå, dvs. att peka på de totalitära regimernas brister, förakt för den enskilde individens värde och övergrepp av olika slag för att stärka känslan för det demokratiska styrelseskicket. Kanske motiveras demokratin bäst av att bli jämförd med alternativen? Här kan historieundervisningen bidra synnerligen aktivt med åtskilliga avskräckande exempel på dessa alternativ och 1900-talets historia är full av sådana.

NUSO92 konstaterar att eleverna tycker om när de får diskutera viktiga frågor. Exempel på sådana frågor är varför samhället ser ut som det gör, om hur människor gör och har gjort för att lösa konflikter och vad som är rätt, fel och rättvist. Eleverna skulle vilja att undervisningen i högre grad tog upp svåra och kontroversiella innehåll, liksom nära och berörande både idag och historisk tid. De vill ha mer undervisning om bland annat frihet och demokrati, livsfrågor, samlevnad, konflikter och ”samvetsfrågor”. Inom ramen för NUSO92 gavs också tillfälle för eleverna att precisera en dålig undervisning. Det är när innehållet inte känns angeläget utan mest handlar om att lära sig färdiga svar på frågor, som eleverna inte upptäcker poängen med. Dåligt är också när arbetssättet mest består i att leta efter svaren till frågorna i en lärobok.¹³

Enligt NUSO92 vill många lärare ha en undervisning som eleverna önskar, men de anför en rad hinder för att en sådan undervisning ska kunna bli verklighet. Framför allt framförs brist på tid och tidens uppdelning på alltför korta lektionspass. Faktorer som för stora undervisningsgrupper och brist på intressanta studieobjekt anses också ha betydelse. Det finns också lärare som menar, att lärarens bristande intresse för förändringar är en orsak. Det som behövs för att förverkliga målen är framför allt mindre klasser, mer fortbildning och mer motiverade elever.¹⁴ Ytterligare en faktor som anses hindrande, som påtalats vid ett flertal skolbesök och seminarier, är att det i

¹³ Samhällsorienterande ämnen, s38ff

¹⁴ Ibid, s55ff

2000-08-23

många fall saknas en gemensam bas för diskussioner p.g.a. den ökade polariseringen i klasserna och bristande omvärlds-/nyhetsbevakning.

Intervjuer och seminarier visar att frågor om demokratiska värderingar, personliga ställningstaganden, mänskliga rättigheter, genusfrågor etc. tas på stort allvar av lärarna. Samtidigt uppger många att det är svårt att skapa tillräckligt med tid för att få in sådana frågeställningar på ett sätt som ger ordentligt utrymme för diskussioner, ställningstaganden och reflexioner. Många gånger uppfattas just samtalet och diskussionen som leder till förståelse vara något som kännetecknar en bra historielektion. Speciellt gymnasielärarna uttrycker bekymmer på denna punkt utifrån den mycket komprimerade A-kursen i historia. Att historieämnet inte förekommer alls på tretton av de nationella programmen anses vara en stor brist eftersom kopplingen mellan historia och värdegrundsfrågorna är så påtaglig.

Skolans arbete ska ju präglas av förståelse och insikt om den gemensamma värdegrunden. Historieämnet erbjuder väldigt goda förutsättningar för att behandla dessa frågor utifrån historiska skeenden och händelser för att sedan dra paralleller till vår egen tid. Historien kan fungera som ett redskap för reflektion över nuet och en hjälp för framtida vägval. Historie- och samhällskunskapsämnena är centrala i skolans arbete med värdegrundsfrågorna. Historielärarna är överens om att alla elever borde få en förstärkt undervisning i frågor som berör värdegrunden. Lärarutbildningen arbetar också mycket med dessa frågor. Frågan har under hösten 1999 blivit än mer aktuell då rörelser som står i strid med skolans värdegrund aktiverats i Sverige och andra länder.

Gymnasielärarna har vid skolbesök och seminarier diskuterat tanken på ett nytt ämne med inriktning på dessa frågor. Inte vid något skolbesök eller seminarium ansågs något behov av ett eget "etik/värdegrundsämne" föreligga. I stället pekar lärarna på de mycket goda förutsättningar som redan finns inom historieämnet där t.ex. makt- och/eller konfliktperspektivet ofta återkommer. Samtidigt betonas vikten av att alla i skolan och alla ämnen har ett ansvar för att hålla värdegrundsdiskussionerna levande. Att ge ett ämne ett speciellt ansvar för detta bedöms av lärarna som "livsfarligt" för det gemensamma ansvaret. Ett alternativ till ett nytt ämne kan vara att bättre utnyttja de redan goda förutsättningar som finns inom historieundervisningen genom att förstärka ämnet och kanske ytterligare betona kopplingarna till den gemensamma värdegrunden.

Elevernas förmåga till kritisk analys

I kursplanerna för samhälls- och historieämnena betonas vikten av att utveckla elevers förmåga till kritisk granskning. En kritiskt granskande attityd innebär att inte ta varje påstående för sant utan att kontrollera mot och jämföra med andra källor, att värdera uppgiftskällans tillförlitlighet och att våga ifrågasätta auktoriteter. Förmågan att tänka kritiskt är en viktig komponent i samhällslivet och i ett accelererande informationsflöde i rollen

2000-08-23

som medborgare, konsument osv. Flera utvärderingar ger emellertid en bild av att eleverna saknar ett kritiskt tänkande. Exempelvis US98 visar att de flesta eleverna litade oflekterat på att den information de tagit fram för att lösa en uppgift var sann. Det blir här tydligt att skolan behöver ledning i hur det kritiska tänkandet ska kunna utvecklas hos eleverna, enligt författarna till US98. Bland annat kan detta handla om hur skolan kan handleda eleverna i sökning och värdering av information.¹⁵

Lärarna bekräftade under seminarierna och intervjuerna att eleverna har stora brister i att kritiskt granska faktauppgifter och källor av olika slag. Detta har de senaste åren blivit än mer uppenbart då användningen av Internet i undervisningen blivit mer vanlig. Eleverna tar hem material av olika slag från Internet utan någon som helst källkritisk analys. Användandet av Internet verkar med andra ord ha aktualiserat bristen på kritisk analys och bidragit till att medvetenheten om behovet av källkritiska metoder ökat. Flera lärare ser möjligheter att öka inslagen av kritisk analys då man använder Internet. Dessutom kan nutidshistorien ge goda möjligheter att öva förmågan till kritiskt tänkande eftersom man inte alltid har "de rätta svaren". Eleverna kan därför reflektera över olika händelser och företeelser utan att deras svar bedöms som rätt eller fel – något som kanske kan stimulera till fortsatta funderingar.

Att arbeta med källkritiska metoder kan vara ganska komplicerat och tidskrävande. Användandet av olika slags källmaterial försvåras, enligt lärarna, av elevernas allt sämre läsförståelse. Den försämrade läsförståelsen och ett allt mer krympande ordförråd påtalades vid praktiskt taget samtliga seminarier. Samtidigt konstaterades att skillnaden mellan "läsare" och "icke-läsare" bara blir större. För många elever framhöll lärarna ofta, har läsandet blivit en uppgift i sig vilket naturligtvis hämmar möjligheten att ta till sig textens information.¹⁶

Den kritiska analysen tycks vara ett område som kommit i stryckklass inom historieundervisningen i både grundskolan och gymnasieskolans A-kurs. Källkritiken är, som en lärare uttryckte det, "ett bortglömt eller bortprioriterat område". Samtidigt är det ett område som lyfts fram i lärarutbildningen. Inom gymnasieskolans B-kurs ges däremot utrymme för den kritiska analysen, något som också upplevs positivt av eleverna. Arbetet med

¹⁵ *Läroplanerna i praktiken*, s25.

¹⁶ I UG 95 ingick bl.a. att undersöka elevernas läsförmåga och där så var möjligt en förändring därvid över tid. Tendensen var i såväl år 2 som år 5 att läsförmågan var vikande. Eleverna 1995 visade sämre resultat än eleverna 1992. I Skolverkets rapport nr 117:97 konstateras, att det finns alltför stor andel elever i år 9 som inte kan ta till sig innehållet i de texter som är hämtade ur informationsblad om olika yrken som finns hos arbetsförmedlingarna i landet. Dessa elever kan alltså inte använda den information som samhället erbjuder.

2000-08-23

olika källor ger konkretion åt undervisningen och eleverna uppskattar att ställas inför problem som de ska lösa.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras, att många elever idag tycks svälja information okritiskt, inte minst den från massmedia. Detta konstaterande är allvarligt eftersom skolan ska fostra eleverna till aktiva medborgare och lära dem kritiskt hantera den växande informationsmängden. Källkritiken och den kritiska analysen är redskap för aktiva ställningstaganden. Historieämnet och dess källkritiska metoder borde i detta sammanhang vara en stor tillgång. I dag är det inte så – trots att den kritiska analysen betonas i kursplanerna.

Undervisningsformer

Ämnesundervisning

Undervisningen i historia och samhällskunskap sker främst i helklass både i grund- och gymnasieskolan. Det vanligaste är att läraren går igenom och strukturerar stoffet och att eleverna sedan självständigt arbetar med läroboken. Därefter kommer klassdiskussioner och grupparbeten. I många klasser förekommer inte alternativa undervisnings-/arbetssätt såsom exkursioner, fältarbeten och intervjuer etc. överhuvudtaget. Denna bild av undervisningen på grund- och gymnasieskolan ges av de lärare och elever som ingick i Y&H-studien och NUSO92.¹⁷ Dock ska uppmärksammas att IT-användningen har ökat markant. Samtliga besökta skolor använder idag Internet i någon form.

SO-undervisningen i grundskolan bedrivs huvudsakligen som ämnesundervisning, med inslag av ämnesövergripande teman, detta enligt NUSO92 och UG95. Det är ovanligt att undervisningen i sin helhet är integrerad. De fyra ämnena får ungefär lika stor del av den tillgängliga tiden och undervisningen ges i korta pass om 1-2 lektioner per ämne. Alla läsårets veckor har i princip samma utseende. Längre pass om 3-4 lektioner i rad är ovanliga, liksom periodläsning, där man fördjupar sig i ett ämne i taget. Denna organisation medger nästan bara undervisning ”i bok”, i klassrummet, och det är ju också så undervisningen beskrivs av både lärare och elever. Att göra större sammanhängande fördjupningar blir svårt.¹⁸ Förutom att integrerad undervisning är ovanlig framkommer det även att eleverna ofta har mer än en lärare i de samhällsorienterande ämnena. Risken att lärarna arbetar individuellt, utan kontakt sinsemellan, blir stor. Förutsättningarna för den viktiga gemensamma reflektionen av SO-ämnena blir dessutom mindre.¹⁹

¹⁷ *Samhällsorienterande ämnen*, s42f, samt *Ungdom och historia*, s11f

¹⁸ *Samhällsorienterande ämnen*, s172, samt *Proven, kunskapen och undervisningen* Skolverkets rapport nr 138 (1998), s17f

¹⁹ *Proven, kunskapen och undervisningen*, s19

2000-08-23

Denna bild av undervisningen i grundskolan bekräftas i stort vid skolbesök och seminarier trots att en ny läroplan införts sedan undersökningen gjorts. Kanske ska den kompletteras med vad som tidigare påpekats, att historia allt mindre uppfattats som ett episkt ämne. I tillämpliga delar stämmer den även väl med situationen i gymnasieskolan. Många lärare i både grund- och gymnasieskolan pekar på vikten av samverkan mellan olika ämnen. Ofta återkommande önskemål är en tydligare integration mellan historia och svenska, där skönlitteraturen kan åskådliggöra och lyfta fram viktiga aspekter i historien samtidigt som historien kan ge bakgrund och relief åt litteraturstudierna. Trots talet om ämnessamverkan tycks sådan inte förekomma i någon speciellt stor omfattning. Där det sker verkar det sällan förekomma genomtänkt och planerat i arbetslagen utan mer på individnivå. Vid flera seminarier framfördes att ämnessamverkan snarare minskat under 1990-talet och att den typen av diskussioner sällan förekommer i arbetslagen. Där har ämnesfrågorna kommit helt i skymundan för organisatoriska, ekonomiska och framför allt elevsociala frågor.

Läromedel och prov

Läroböckerna spelar en stor roll för både undervisningens innehåll och arbetssätt i ämnena historia och samhällskunskap. Läroböckerna är det främsta läromedlet lärarna går efter i sin undervisning. Naturligtvis förekommer en mängd andra läromedel som komplement, men det är de förlagsproducerade läromedlen som dominerar och utgör ryggraden i undervisningen. De hämtas från ett mycket begränsat antal böcker. Av NUSO92 framgår, att 75% av klasserna i grundskolan använt samma läromedel (i olika upplagor). Det betyder att ett enda läromedelssystem i mycket hög grad styrt innehållet i landets historieundervisning.²⁰ Hur situationen ser ut idag är inte undersökt.

Läroböckerna anses vara behäftade med påtagliga brister, speciellt avseende tiden efter 1945. Texterna är rapsodiska och ger inga sammanhang eller utvecklingslinjer för eleverna. En kortare text blir inte automatiskt enklare för eleverna. Ofta blir effekten i stället den motsatta! Den korta texten blir faktaspäckad och fragmentarisk och därmed svårbegriplig för den som inte redan har sammanhangen klart för sig. ”*Vissa moderna läroböcker får nästan ses som en utfylld innehållsförteckning*”.

En förklaring till varför det främst är läroböckerna som styr undervisningen är att generationer av lärare har utbildats med läroböcker som främsta hjälpmedel. Att utveckla eget undervisningsmaterial är ett mödosamt och tidskrävande arbete.²¹ Ytterligare en förklaring, som diskuterats livligt vid skolbesök och seminarier, är att många lärare har problem att utifrån den frihet som kursplanerna ger sovra i stoffet och därför följer läroböckernas upplägning.

²⁰ Samhällsorienterande ämnen , s44

²¹ Långström (1997), s227

2000-08-23

När det gäller 1900-talets historia finns det ett överflöd av material som kan användas i undervisningen men som ofta behöver bearbetas och anpassas för undervisningsändamål. Betydelsen av välutrustade bibliotek betonas av historielärarna. Vid seminarierna stod det klart att skillnaderna i tillgång till material, anslag till ämnet samt tillgång till och kvaliteten hos skolornas bibliotek varierar oerhört mycket mellan kommunerna och även inom kommunerna.

Nästan alla lärare uppger sig använda delar av program som sänts i radio eller visats i TV. Sådana inslag i undervisningen är mycket uppskattade av både lärare och elever. Emellertid föreligger stora oklarheter vad som får och vad som inte får användas i undervisningssyfte. Ett allmänt önskemål från historielärarna är att få rätt att använda radions och TV:s program i undervisningssammanhang.

Eleverna uppfattar de skriftliga proven som helt avgörande för lärarnas bedömning och betygssättning. Lärarna anser sig däremot göra en kontinuerlig bedömning av elevernas insatser något som också påtalas för eleverna för att göra dem medvetna om detta. Både elever och lärare önskar en bra variation i kunskapsredovisningen. I proven förekommer allt mer analyserande och problemlösande frågor som komplement till rena faktafrågor. Hemskrivningar provas på många håll liksom uppsatsskrivningar och enskilda/gruppvisa inlämningsuppgifter.

Frågan ”vad kommer på provet” känner de flesta lärare igen. Elevernas uppfattning om de skriftliga provens betydelse och jakten på goda betyg gör att många elever koncentrerar sig på att lära in det som de tror ska komma på proven. NUSO92 bekräftar att kunskap som lärs på ett ytligt sätt för att klara ett prov, tenderar att snabbt försvinna. Kunskap som man skaffat sig av intresse och som är relaterat till egna erfarenheter och tidigare förståelse stannar kvar.²²

Internet

Användningen av Internet ökar snabbt även i historieundervisningen och tillgången på datorer bedöms i allmänhet som god. Därmed har tillgången på information och materiel fått en omfattning som aldrig förr. Detta öppnar, rätt utnyttjat, nya möjligheter för undervisningen i 1900-talets historia. För att kunna ta tillvara dessa möjligheter måste lärarna bli förtrogna med den nya tekniken som ett pedagogiskt verktyg. ITiS satsning på kompetensutveckling är här en viktig del i arbetet med att ta tillvara de möjligheter informationstekniken ger.

Eleverna bedöms ofta ha en övertro till Internet och tar, som tidigare påpekats, okritiskt till sig texter som finns på nätet. Kunskapen om hur man

²² *Samhällsorienterande ämnen, s45*

2000-08-23

söker på nätet verkar vara bristfällig både hos elever och lärare. Detta resulterar i mängder av träffar med varierande kvalitet, ibland ren propaganda. Många texter är för svåra för eleverna. Det är lätt hänt att mängden information och dess svårighetsgrad gör att det hela blir eleven övermäktigt. Sökningar som sker mer eller mindre planlöst förefaller inte vara ovanligt, något som tar mycket tid i anspråk. Dessutom hämtas ofta enkla uppgifter på nätet i stället för i en uppslagsbok. Tidsåtgången i det senare fallet torde vara minimal!

”Klipp-och-klistra”-problematiken förefaller utbredd både i grundskolan och gymnasieskolan. Vid självständiga arbeten är det inte helt ovanligt att elever presenterar snygga kompiler om vars innehåll de endast har diffusa kunskaper. Kampen mot fusk med hjälp av Internet tar också tid för lärarna. Fusk har ju alltid förekommit men har nu accentuerats genom Internetanvändningen. Förutom det rena ”detektivarbetet” läggs möda på att formulera arbetsuppgifter på ett sådant sätt att fusk försvåras. Vikten av att i gymnasieskolan t.ex. kontinuerligt följa hur elevernas specialarbeten växer fram betonades vid seminarierna. Vikten av att följa hela processen i ett projektarbete betonas också i den nya kursplanen för projektarbete.

Seminarierna och skolbesöken ger vid handen, att mycket arbete återstår innan Internet kan användas effektivt och pedagogiskt genomtänkt i historieundervisningen. Detta konstaterande är egentligen inte förvånande och får inte undanskymma den stora potential som finns i informationstekniken. I arbetet att utnyttja denna potential på ett effektivare sätt önskar lärarna stöd och stimulans. Önskemål om kompetensutveckling och andra insatser för att bättre och mer effektivt kunna utnyttja Internet i historieundervisningen är ständigt återkommande. Den inledande fascinationen över teknikens möjligheter har övergått i en insikt om att det måste ställas krav på ett vettigt innehåll. I detta sammanhang har här tidigare påtalats vikten av att arbeta med den kritiska analysen bl.a. eftersom risken för vrångbilder och partsinlagor är stor, speciellt inom området nutidshistoria.

Undervisningens innehåll

Grundskolan

Undervisningen i 1900-talets historia är koncentrerad till år 9. Det hör till undantagen om det sker i tidigare årskurser, även om det naturligtvis förekommer²³. Tiden fram till 1945 studeras gemensamt i klassen. Tidsmässigt dominerar tiden före 1945 stort. Det är också en period som intresserar eleverna mycket. Tyngdpunkten ligger, som tidigare konstaterats, på världskrigen, nazismen och förintelsen.

²³ Slutsatsen är givetvis behäftad med viss osäkerhet eftersom vi, som nämnts, endast intresserat oss för de tre sista åren av grundskolan och eftersom vi inte närmast oss frågan vad som händer inom t.ex. geografi och religionskunskap i denna studie.

2000-08-23

Efterkrigstiden studeras enligt flertalet lärare utifrån av eleverna valda områden. Tidsmässigt sker detta oftast i slutet av vårterminen. Eleverna fördjupar sig då oftast i någon storpolitisk konflikt som t ex Vietnamkriget, Mellanösternfrågan, Berlinmuren, Kubakrisen etc. I dessa arbeten, som sker i grupp eller individuellt, används Internet i rätt stor omfattning för att leta material.

1900-talshistorien handlar nästan uteslutande om internationella förhållanden och har ett uttalat europaperspektiv. Trots detta anser lärarna att undervisningen om utvecklingen i Sovjetunionen och Östeuropa inte behandlas på ett tillräckligt adekvat sätt. Detta förklaras bl.a. av bristen på engagerande och lättillgängligt material och att läroböckerna behandlar detta område styvmoderligt. Undervisningen är mycket starkt inriktad på den internationella politiska utvecklingen och den svenska historien under vårt sekel berörs endast marginellt. Många lärare är missnöjda med att eleverna inte får lära sig mer om det egna landets historia och att invandrarelever inte får en ordentlig undervisning om sitt nya hemlands historia.

Uppfattningen ”att historieundervisningen ofta haft tyngdpunkt på historien fram till och med industrialiseringen” vänder sig lärarna mot, både på grundskolan och gymnasiet. 1900-talets historia behandlas ju faktiskt under ett helt läsår. Däremot är undervisningen om efterkrigstidens historia satt på undantag och mer komplicerad för lärarna.

”Efterkrigstiden hinns inte riktigt med på slutet och för att lätta sitt dåliga samvete presenteras efterkrigstiden som ett smörgåsbord. Eleverna får då läsa litet om mycket, men de får inget djup i någonting”.

Den förklaring till detta som oftast förs fram är naturligtvis bristen på tid för ämnet och att dagens sätt att leda elevernas lärande är mer tidskrävande än förmedlingspedagogiken. Även andra förklaringar diskuterades vid skolbesök och seminarier. Många tycker det är svårare och mer komplext att undervisa i nutidshistoria än om tidigare epoker. Det kan vara svårt att sovra i allt som hänt sedan 1945 och dessa svårigheter ökar ju närmare vår egen tid man kommer. Egentligen är detta kanske inte så konstigt eftersom man ännu saknar distans till denna period i historien. Många av dagens verksamma lärare har nått ”mogen ålder” och har därför ingen egentlig utbildning i nutidshistoria. Därför efterfrågas både fortbildning och handledning inom området. ”På min (utbildnings)tid hade inte ens nutidshistorien hänt”. Men även yngre lärare hävdar, att bristen på nutidshistoria fortfarande är påtaglig vid dagens lärarutbildningar.

Att undervisningen i nutidshistoria oftast bedrivs under kort tid och som fördjupande studier inom avgränsade områden gör att helheter, sammanhang och olika förklaringsmodeller går förlorade. Därmed förloras också de stora

2000-08-23

linjerna och möjligheterna till förståelse av utvecklingen och sammanhangen under efterkrigstiden.

Tidigare har konstaterats att eleverna saknar ett problemorienterat och analytiskt tankesätt. Förklaringen till detta ligger i undervisningens innehåll och i det sätt som lärarna framställer historien enl. NUSO92, som visar en bild av en undervisning i historia som betonar studiet av det förgångna ”så som det en gång var”. En enda beskrivning/fakta lärs in så bra som möjligt och det är sällan som beskrivningen/fakta problematiseras eller granskas kritiskt. Undervisningen koncentreras till en traditionell kronologiskt ordnad beskrivning av utvecklingen i några länder. Betydligt mindre utrymme har givits åt de delmoment i läroplanen som är inriktade mot medvetna nu- och då-jämförelser. Källkritiska inslag har saknats och moment som medger att i ett historiskt perspektiv arbeta med grundläggande demokratiska värden har fått liten plats.²⁴

I UG95 framkommer att både lärare och elever anser att etik och demokratiska värden är viktiga, men endast drygt hälften av eleverna som ingick i undersökningen upplever att de har arbetat med detta innehåll under grundskolans tre sista år. Vid samtalen med lärarna framkommer att man anser sig komma in på värdegrundsfrågorna i många olika sammanhang men att man inte uttalat ”undervisar i värdegrunden”. Det kan alltså förhålla sig så att undervisningen faktiskt har behandlat dessa frågor men på ett sätt som eleverna inte minns. Tänkbart är också att eleverna inte uppfattade att det handlade om demokratiska värden och etiska perspektiv.²⁵

För samhällskunskapen handlar det på liknande sätt om ”objektiv” faktaförmedling parad med en stark samhörighetsfostran rörande samhällets spelregler. Innehållet är konservativt i den meningen att det mer lyfter fram ett färdigt och till synes väl fungerande system än existerande teoretiska och praktiska motsättningar.²⁶

Gymnasieskolan

Undervisningen i historia som eget ämne finns i tre av de 16 nationella programmen (17 från hösten 2000). Historieämnet är indelat i en A- respektive B-kurs. A-kursen omfattar, läsåret 99/00, 80 timmar och den ges i naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och estetiska programmet. B-kursen som är på 110 timmar läses i samhällsvetenskapliga programmets humanistiska och samhällsvetenskapliga gren. Historia kan också ingå som ett område i lokala tillägget och som kurser i individuella valet, något som emellertid är ytterst sällsynt. Omkring 40 procent av gymnasieeleverna har inte någon undervisning i historia.

²⁴ *Samhällsorienterande ämnen*, s54

²⁵ *Proven, kunskapen och undervisningen*, s65

²⁶ *Samhällsorienterande ämnen*, s46ff

2000-08-23

Gymnasielärarna är genomgående mycket nöjda med B-kursen. Den ger möjligheter till fördjupningar, kritiska analyser, reflexioner och diskussioner. Efterkrigshistorien får här också ett rejält utrymme liksom arbetet med olika källor och med källkritiken. En mängd annat material än läroböckerna kommer till användning och eleverna ges stort utrymme att delta i planeringen och utformningen av undervisningen. I valet av undervisningsområden finner man det lättare att slopa ett tema för att få mer tid till ett annat än att slopa en hel epok som man ibland gör på A-kursen. B-kursen ger, enligt lärarna, förutsättningar för en analyserande och reflekterande undervisning som dessutom samtidigt arbetar med kritisk granskning av olika informationskällor. Denna undervisning kommer dock bara ca 18 procent av eleverna i en årskull tillgodo (14 080 elever av totalt 78 019 hade slutbetyg i Historia B läsåret 1997/1998. Drygt 13 500 av dessa studerade på program/inriktningar där B-kursen är obligatorisk).²⁷ Om B-kursen skänker lärarna stor tillfredsställelse så skapar A-kursen i stället frustration. Kursen upplevs ”som att köra motorcykel genom ett museum”. Lärarna är medvetna om att de inte förväntas hinna med ”allt” och att de måste göra kraftiga urval:

”men det är förbaskat svårt att göra urvalet och samtidigt känna sig nöjd med sina insatser som historielärare”.

Ändå tycks föreställningen att man måste läsa eller hinna med allt vara ett grundläggande problem. Vad avser tiden efter 1945 så är situationen på gymnasieskolans A-kurs liknande den på grundskolan.

Om hur stoffurvalet ska göras råder starkt delade meningar. En skola anser, att man inte kan hoppa över något ”eftersom kronologin kräver” att man tar med allt även om det blir mycket rapsodiskt. I en annan skola har man beslutat, att ta bort allt före 1789 för att skapa utrymme för mer nutidshistoria. Mellan dessa ytterligheter finns flera varianter, den kanske vanligaste är att man lämnar antiken utanför A-kursen. Oavsett vilka prioriteringar man gör så blir behandlingen av efterkrigstiden ofta blygsam och ibland obefintlig. Men det finns även enstaka exempel på att man väljer att börja A-kursen med nutidshistorien, bl.a. för att tillvarata elevintresset för det mer närliggande.

A-kursen är till mycket stor del en kurs i internationell politisk historia, med ett uttalat europaperspektiv, som styrs i hög utsträckning av den lärobok som används. Svensk historia förekommer endast marginellt. Tiden efter 1945 behandlas ofta ytligt och i slutet av läsåret – om den behandlas alls. Det är inte helt ovanligt att man skjuter efterkrigstiden till B-kursen, trots att man är

²⁷ Källa: SCB/Skolverket. Dessa program/inriktningar är det samhällsvetenskapliga programmet med humanistisk eller samhällsvetenskaplig inriktning, samt specialutformade program med humanistisk eller samhällsvetenskaplig inriktning. Andelen elever som har slutbetyg i Historia A är ca 60% av en årskull.

2000-08-23

väl medveten om att alla inte kommer att gå den kursen. Samma sak gäller arbetet med historiska källor och källkritiska granskningar.

A-kursen blir lätt en abstraktion som eleverna har svårt att ta till sig. Det blir som *"en flygfotografering över ett väldigt område"*, men man stannar inte upp, analyserar och diskuterar det man har fotograferat.

Historia förekommer bara på tre av gymnasieprogram. Därför ska ämnet samhällskunskap på de yrkesförberedande programmen ge eleverna möjlighet att få ett historiskt perspektiv. Cirka en tredjedel av utbildningstiden ska ägnas åt historiskt stoff. I vilken utsträckning detta sker är svårt att avgöra, men det är tveksamt om man når upp till den omfattningen. Det är emellertid svårt att dra en gräns mellan historia och samhällskunskap när man undervisar om demokratins framväxt, internationella förhållanden, politiska ideologier etc. I vilken mån undervisningstiden omfattar en tredjedel historiskt stoff blir därför något av en definitionsfråga.

Kursplanerna

Att man läser mycket samma saker i grundskolans senare årskurser och i gymnasieskolans A-kurs är lätt att konstatera utifrån skolbesök och seminarier. Upprepningar och repetitioner är vanliga, något som också påtalats från elevhåll. Många, elever och lärare, frågar sig om det är vettigt att läsa t.ex. världskrigens tid och förintelsen på våren i år 9 och sedan på våren i år 1 i gymnasiet. Frågeställningen aktualiserades ytterligare eftersom det här konstaterats, att varken grund- eller gymnasieskolan verkar "hinna med" nutidshistorien på ett för elever och lärare tillfredsställande sätt.

Tänkbara uppdelningar mellan grundskolan och gymnasieskolan och vilka konsekvenser detta skulle få för kursplanerna har ventilerats vid flera seminarier. En sådan ev. uppdelning anses emellertid falla på att A-kursen är obligatorisk endast på tre gymnasieprogram. Kanske skulle det vara intressant att pröva nya vägar för historieämnet i gymnasieskolan i stället? På några håll försöker man lokalt att i samverkan finna lösningar för att förbättra situationen. Ämnessamverkan mellan grund- och gymnasieskola förefaller dock förekomma mycket sporadiskt. Bättre verkar samarbetet inom grundskolorna att fungera men även här finns mycket mer att önska.

Kursplanerna har diskuterats livligt vid besöken i skolorna och seminarierna, liksom historieämnets plats i den svenska gymnasieskolan. Lärarna är mycket väl insatta i kursplanerna, både nu gällande och föreslagna. Uppfattningarna om styrningen via kursplanerna är delade. Detta gäller både graden av styrning via centrala dokument och hur de statliga styrdokumenterna omsätts i praktiken.

Friheten att lägga upp undervisningen tillsammans med eleverna är något lärarna värnar om. Samtidigt förefaller en rätt stor majoritet tycka att

2000-08-23

styrningen i dag är mycket svag eller kanske t.o.m. obefintlig. Detta resulterar bl.a. i att variationerna mellan skolor och enheter blir stora, ”eftersom varje skola gör sin egen kursplan”. Detta gör det svårt när man i år 7 tar emot elever från många olika enheter. Problemet uppstår naturligtvis i än högre grad när eleverna börjar i gymnasieskolan. Eleverna kan ha vitt skilda bakgrund vilket även försvårar lärarnas ambitioner att planera undervisningen tillsammans med sina elever.

Många lärare uttrycker önskemål om en hårdare styrning via kursplanerna:

”man kan ju faktiskt gå igenom både grund- och gymnasieskola utan att ha fått någon undervisning om förintelsen och ändå har lärarna följt kursplanerna!”

Att arbeta inom den stora frihet som kursplanerna erbjuder har uppenbarligen skapat reella problem och i många fall kanske rent av inneburit att läromedlen fått en mer styrande effekt än själva kursplanerna. Kanske är det så att styrdokumentens roll är något överdriven? Styrdokumentet är ju bara en av många krafter som verkar i skolan och ju ”öppnare” ett styrdokument är desto större utrymme skapas för andra styrande faktorer att verka.

Det bör vara en viktig uppgift att närmare analysera och reflektera över hur lärare tar emot kursplaner, hur de bearbetar dem och hur de omsätter styrdokumentet i praktisk handling. En sådan analys är viktig inför den framtida utformningen av styrdokument.

Ambitioner och förutsättningar

Författarna till NUSO92 frågar sig om skolans sätt att prioritera kunskaper inom historieämnet är riktigt. Kanske är det läge att ifrågasätta den allmänt översiktliga historieundervisningen i grundskolan. Är det verkligen meningsfullt att låta eleverna läsa ett antal lärobokssidor, som inte bearbetas, där de inte tar ställning till kausaliteten, där de inte upplever någon form av vare sig positiv eller negativ empati? Slutsatsen blir att urvalet av skeenden blir mycket viktigt. Att vissa moment i det som läroboken tar upp kanske inte alls ska behandlas. Att de moment som faktiskt behandlas i stället ges tillräcklig tid i ett insiktsfullt bearbetande.²⁸

Ett sådant synsätt ifrågasätter, mer eller mindre uttalat, den kronologiskt upplagda historieundervisningen, som för många innebär att man inte hinner ”ända fram”. Ingen ifrågasätter väl kronologins betydelse för att ge struktur och fungera som ett stöd. Men vad gäller kronologins betydelse för hela historieundervisningens uppläggning är lärarna delade i sina uppfattningar. Traditionen att undervisa enligt ett kronologiskt upplägg är djupt rotad hos

²⁸ *Samhällsorienterande ämnen*, s144

2000-08-23

många. Läroböckerna har i allmänhet också en sådan uppläggning. Men många ifrågasätter i dag kronologins välsignelsebringande verkan: Att se sambanden, belysa konsekvenser och analysera orsak-verkanförhållanden i historien kräver inte att man börjar i antiken för att avsluta med nutidshistoria. Många ifrågasätter också om man idag lyckas göra kronologin klar för eleverna då undervisningen bara består av korta nedslag i olika epoker.

Diskussionerna om historieämnets uppläggning torde vara av intresse att följa och utveckla i Skolverkets kontinuerliga kursplanearbete.

Granskningen av undervisningen i 1900-talets historia har tydligt visat på en av historielärarna upplevd brist på tid. Detta kan sägas gälla både grundskolans och gymnasieskolans lärare, men är alldeles speciellt uttalad för gymnasieskolans del. I grundskolan märks dessutom en tydlig oro för hur historieämnet kommer att påverkas när många skolor slopar timplanen. Den massiva kritik som framförs mot A-kursen är inte något uttryck för ”allmänt gnäll” eller okunskap om styrdokumentens innehåll. Den visar i stället klart att lärarna finner stora svårigheter att inom de ramar som står till buds leva upp till de krav som kursplanerna och andra styrdokument ställer. Frustration när det gäller A-kursen är påtaglig hos den stora majoriteten bland lärarna:

”Jag känner mig som en hästhandlare på Kiviks marknad när jag informerar elever och föräldrar om vad vi förväntas åstadkomma i historieundervisningen. Det jag säger är ju en massa fina ord som jag vet att jag inte kan realisera”.

Samhällets krav och förväntningar samt lärarnas ambitioner går inte att förena med de förutsättningar som ges för historieundervisningen, speciellt gymnasieskolans. Även i samhällsdebatten framhålls historieämnets betydelse och förväntningarna på vad som ska åstadkommas är stora. Det finns gott om exempel där man politiskt betonat vikten av ett historiskt perspektiv och att historielösheten måste bekämpas. Partiledardebatten som föregick starten av Levande historia är ett sådant exempel. Ett annat är de partiöverläggningar som förekom i samband med inriktningen på konferensen om Förintelsen. Där var samtliga partier överens om att nutidshistorien är viktig och att den ska lyftas fram i skolans undervisning. Emellanåt uppfattas de politiska budskapen som dubbla av historielärarna. Samtidigt som lärarna upplever att tiden för historieämnet minskats, framhålls ämnets betydelse allt mer.

Kraven och förväntningarna på historieundervisningen är stora. Tiden som står till buds för att möta dessa är begränsad. Ekvationen är inte lätt i en skola där många ämnen ska samsas inom en given tidsram. Historielärarna ser två vägar ur detta dilemma: Antingen ökas timtalet för historieundervisningen eller också anpassas styrdokumentet och de politiska ambitionerna till en mer realistisk nivå.

2000-08-23

Regeringsuppdraget innebär inte någon tidsmässig förstärkning av historieämnet men ger underlag för en diskussion om ämnet och dess villkor både i grundskolan och gymnasieskolan. Historielärarna kommer med intresse att följa den parlamentariska kommitténs arbete med den framtida utformningen av gymnasieskolan.

Bilden av undervisningen i 1900-talets historia i sammanfattning

Grundskolans och gymnasieskolans elever är intresserade av historia och intresset tilltar ju närmare vår egen tid man kommer. Detta intresse tillgodoses emellertid inte helt ut eftersom tyngdpunkten i 1900-talshistorien läggs på tiden fram till 1945.

Eleverna bedöms ha goda kunskaper om världskrigens tid, speciellt om nazismen och förintelsen. Däremot anses eleverna inte kunna mycket om andra totalitära regimer och deras övergrepp mot demokrati och mänskliga rättigheter.

Även om eleverna brister i kunskaper om demokratins formella sidor omfattar de i huvudsak en demokratisk värdegrund.

Eleverna uppvisar brister i förmågan till kritisk granskning och analys. Detta uppmärksammas allt mer med den tilltagande användningen av Internet. Denna brist är allvarlig eftersom skolan ska fostra eleverna till aktiva samhällsmedborgare och lära dem att kritiskt granska den växande informationsmängden. Historieämnet borde utgöra en stor tillgång i detta arbete.

Frågorna om värdegrunden engagerar lärarna och historieämnet anses erbjuda mycket goda förutsättningar att behandla dessa frågor utifrån historiska händelser och skeenden.

Samhällets krav och förväntningar på historieundervisningen upplevs av lärarna som omöjliga att tillgodose på ett tillfredsställande sätt med de tidsmässiga förutsättningarna för historieundervisningen.

För litet av elevernas kognitiva och emotionella kapaciteter tas i anspråk i skolarbetet. Undervisningen bedrivs vanligen i helklass där läraren går igenom och strukturerar stoffet varefter eleverna arbetar självständigt, främst med läroboken.

Läroböckerna spelar stor roll för undervisningens innehåll och uppläggning. Elevernas kunskaper mäts främst genom muntliga och skriftliga prov.

I grundskolan är undervisningen i 1900-talets historia i allmänhet koncentrerad till år 9. Tiden efter 1945 behandlas oftast som fördjupningar

2000-08-23

inom av eleverna valda områden. Undervisningen behandlar nästan uteslutande internationella förhållanden med ett uttalat europaperspektiv. Svensk historia förekommer i liten omfattning.

I gymnasieskolan är lärarna mycket nöjda med B-kursen som ger möjligheter till fördjupningar, kritiska analyser, diskussioner och reflexioner. Här behandlas även efterkrigstiden och källkritiken på ett bra sätt.

Gymnasieskolans A-kurs skapar frustration bland lärarna. Kursen anses bli en abstraktion som eleverna får svårt att ta till sig. Till innehållet är det en kurs i internationell politisk historia med stark koncentration på det europeiska perspektivet. Svensk historia förekommer endast marginellt. Viljan att "hinna med allt" tycks vara ett grundläggande problem och lärarna har svårigheter att, utifrån kursplanernas stora frihet, sovra i materialet.

Att arbeta inom den stora frihet som kursplanerna erbjuder skapar problem för många lärare. Det bör vara en angelägen uppgift att närmare analysera hur lärare tar emot kursplaner, bearbetar dem och omsätter dem i praktiken. En sådan analys är viktig för den framtida utformningen av styrdokument.

Nutidshistoria - stöd och stimulansinsatser

Utgångspunkt för stöd- och stimulansinsatser i korthet

Ovan har en bild getts av undervisningen i 1900-talets historia inom historieämnet på grundskolans högre årskurser och i gymnasiet. Utifrån de erfarenheter som gjorts är det möjligt att lyfta fram några problem som bildar en utgångspunkt för stöd- och stimulansinsatser av olika slag.

Förändringarna inom skolan har varit omfattande under 1990-talet, vilket ställt stora krav på personalen i skolan. Som en konsekvens av det stora förändringsarbetet tycks den ämnespedagogiska diskussionen och utvecklingen under en längre tid ha fått stå tillbaka för andra frågor. Därför efterfrågas nu ökade möjligheter att få tillfällen att utveckla det egna ämnet.

De diskussioner som förts med universitet och högskolor samt inte minst vid de genomförda seminarierna och skolbesöken har visat på ett stort uppdämt behov av fortbildning, forskningskontakter, dialog inom skolvärlden, erfarenhetsutbyten, mötesplatser etc. med fokus på 1900-talets historia och då speciellt nutidshistorien.

Svårigheter att presentera utvecklingslinjerna i nutidshistoria och att sovra i allt stoff har tydliggjorts vid seminarier och skolbesök. Elevernas brist på kritiskt tänkande har uppmärksamrats liksom att arbetet med källor och källkritik ges lite utrymme i historieundervisningen.

2000-08-23

Eleverna studerar i stor utsträckning samma saker under grundskolans senare år och gymnasieskolans A-kurs. En mer utvecklad diskussion om innehållet i historieundervisningen inom grundskolan eller mellan grund- och gymnasieskolan tycks vara sällsynt i kommunerna. Inte heller förefaller samverkan mellan olika ämnen vara speciellt utvecklad. Vid seminarierna framkom att ämnessamverkan kanske t.o.m. minskat under 1990-talet.

Insatser som Skolverket har genomfört eller kommer att genomföra.

- Skolverkets seminarieserie kring undervisningen i 1900-talets historia fick ett oerhört positivt gensvar. 24 seminarier med cirka 350 historielärare från 140 skolor genomfördes under våren 2000. Många lärare uttryckte sin uppskattning över att få ägna en hel dag åt det egna ämnet och detta tillsammans med kolleger från andra orter och andra skolformer. Erfarenhetsutbytet och diskussionerna utifrån utsänd PM ansågs av många vara en stimulansinsats så god som någon. Som en uppföljning till seminarierna och skolbesöken kommer Skolverket att distribuera denna rapport till samtliga seminariedeltagare och till de skolor som deltagit i granskningen.
- Mot bakgrund av de positiva erfarenheterna från seminarierna och eftersom redan den preliminära PM:en tycktes fungera som ett bra diskussionsunderlag, kommer Skolverket att distribuera föreliggande rapport till landets kommuner eller göra den tillgänglig på Skolverkets hemsida. Det är Skolverkets förhoppning att rapporten kommer att ligga till grund för samtal kring undervisningen i 1900-talets historia mellan lärare i olika årskurser, skolformer och ämnen.
- Skolverket kommer att informera den parlamentariska kommitté som ska utreda gymnasieskolan om resultatet av detta regeringsuppdrag samt därvid diskutera historieämnet i allmänhet och nutidshistorien i synnerhet.
- I Skolverkets förslag till nya kursplaner, som nyligen antagits av riksdagen, har den gemensamma skrivelsen för SO-ämnena utökats och förstärkts. I de nya kursplanerna för såväl grund- som gymnasieskola sker en ökad betoning av demokrati och demokratifrågor både som allmänt förhållningssätt och som inslag i de samhällsorienterande studierna. Skolverkets kursplanegrupper för grund- och gymnasieskolan har kontinuerligt följt arbetet med regeringsuppdraget. De resonemang kring kursplanerna i historia som redovisas här ingår nu som en del i kursplanegruppernas naturliga utvecklingsarbete.
- Ett informationsutbyte har skett kontinuerligt med ansvariga för Värdegrundsprojektet och Civicstudien "*Ung i demokratin*". Båda dessa projekt har nära beröringspunkter med detta uppdrag. Civicstudiens svenska resultat väntas föreligga under hösten 2000. Dessa kommer då

2000-08-23

att analyseras tillsammans med resultaten i denna rapport och i sin tur föranleda ytterligare insatser. Skolverket kommer under hösten 2000 också att följa avslutningen av projektet *Learning and Teaching about the History of Europe in the 20th Century.*”, som drivs i Europarådets regi.

- Under läsåret 1999/2000 har ”Kolla Källan” utvecklats på skoldatanätet. Kolla Källan syftar till att utveckla metodiken för källkritisk granskning av Internet och andra medier. En www-plats är under uppbyggnad med tre huvudavdelningar: Etik, Källkritik och Upphovsrätt. De primära målgrupperna är lärare och skolbibliotekarier.
- Under uppdragets gång har Skolverket övervägt att ta initiativ till att utveckla ett undervisningsmaterial som behandlar stalinismen och andra totalitära regimers brott mot de mänskliga rättigheterna. Efter kartläggningen och den genomförda seminarieriet har Skolverket bedömt det mer angeläget att koncentrera sina insatser på utvecklingslinjer, fördjupningar och källor i nutidshistorien. I ett sådant material kommer stalinismen och andra övergrepp på demokrati och mänskliga rättigheter att ingå som en integrerad del. Skolverkets arbetsstipendier för läromedelsförfattare kommer därför år 2001 att reserveras för att utveckla idéer/läromedel med inriktning på nutidshistoria, enligt ovanstående. Innevarande år har stipendierna inte annonserats ut. Pengarna kommer i stället att reserveras till nästa år vilket innebär att det år 2001 kommer att finnas 500 000 kronor totalt i stipendiesumma.
- Ytterligare ett inslag i Skolverkets åtgärder för att stimulera undervisningen i nutidshistoria kommer att utgå från möjligheterna att utnyttja informationstekniken genom att utveckla ett ”Historiefönster” på Internet som kan användas av både lärare och elever. Diskussioner har under uppdragets gång förts med enheten för nationell utveckling och IT-frågor. Ett sådant ”Historiefönster” torde kunna utvecklas till ett mycket effektivt hjälpmedel för undervisningen i nutidshistoria och för träning av elevernas kritiska analysförmåga. Samtidigt ger det möjlighet att pröva en modell för stöd till lärare och deras utveckling av undervisningen från statens sida. Att utveckla ett sådant hjälpmedel är emellertid inte helt okomplicerat. Skolverket har därför beslutat att inleda en ingående förstudie under hösten 2000.
- Skolverket har finansierat distributionen av Aftonbladets bok ”1900-talet” till samtliga elever i år 1 i gymnasieskolan. Detta har givit upphov till mycket positiva reaktioner men även till kritik. Enligt Skolverkets bedömning kan det mångfacetterade innehållet och det journalistiska angreppssättet i denna bok verka stimulerande på undervisningen i historia och samhällskunskap.

2000-08-23

- I kontakterna med kommittén Forum för Levande historia har skett en ömsesidig information om de båda regeringsuppdragen. Kopplingarna mellan de båda uppdragen har analyserats och konsekvenser av detta har diskuterats liksom hur forumet kan samarbeta med utbildningsväsendet. I detta sammanhang har diskussioner förts om risken att Förintelsen kan framstå som en isolerad historisk händelse – ”Det stora Onda” – som aldrig återkommer. Sådana farhågor framkom vid skolbesök och seminarier. Att Förintelsen förvandlas till en metafor över all världens ondska måste undvikas. Från Skolverkets sida har påtalats att regeringens intresse av att stärka skolans undervisningen i nutidshistoria och dess koppling till frågorna kring demokrati och mänskliga rättigheter. Detta borde få konsekvenser även för kommitténs arbete. Inte minst handlar detta om att med utgångspunkt i förintelsen, men även med exemplifieringar från andra totalitära regimers övergrepp, kunna dra trådarna till utvecklingen i dagens samhälle. Kommittén Forum för Levande historia ska senast den 15 december 2000 redovisa bärande idéer och former för forumets verksamhet.

Skolverket föreslår regeringen besluta om ytterligare stimulansinsatser.

Utöver de insatser som Skolverket genomför eller kommer att genomföra föreslås regeringen att besluta om eller initiera insatser på följande fyra angelägna områden.

- Regeringen har i budgetpropositionen för år 2000 aviserat att 470 Mkr under åren 2001 och 2002 kommer att anslås till kompetensutveckling och skolutvecklingsprojekt. Skolverket föreslår att en del av dessa medel får tas i anspråk för två angelägna områden som tydliggjorts i samband med arbetet med regeringsuppdraget.

- I samverkan med Samtidshistoriska institutet vid Södertörns högskola kommer en distansutbildning/fortbildning i nutidshistoria att utvecklas. Kursen ska belysa viktiga utvecklingslinjer i svensk och internationell historia samt ge uppslag till områden/händelser som kan fungera som belysande exempel i skolans undervisning i historia och samhällskunskap. Kompetensen för ett sådant arbete är mycket god vid institutet och uppdraget stämmer väl överens med övrig planerad utåtriktad verksamhet.

- I samverkan med Programmet för studier kring Förintelsen och folk mord vid Uppsala universitet kommer en distanskurs ”Att undervisa om förintelsen” för verksamma och blivande lärare att utvecklas. En sådan kurs kan ses som en didaktisk resa via utvecklingen av antisemitismen och Förintelsen till dagens svenska samhälle och dess värdegrund. Vid Uppsalaprogrammet finns mycket god kompetens för ett

2000-08-23

sådant arbete och att bedriva fortbildningsinsatser ingår som en av programmets uppgifter.

- Svenska Filminstitutet erbjöd 1998 – 1999, inom ramen för projektet Levande historia, landets skolor möjlighet att hyra ett antal biograffilmer till subventionerat pris. Till filmerna producerades ett material för lärare bestående av en bok och en VHS-kassett. Syftet med erbjudandet var att stödja och underlätta undervisningen om Förintelsen. Erbjudandet mötte stort intresse och 1676 visningar genomfördes. Satsningen på film kompletterades med ett paket om nio videofilmer, ”Levande historia på video”, som kostnadsfritt erbjöds till landets samtliga skolor med år 7-9 samt alla gymnasieskolor. Till videofilmerna utarbetades också en handledning för lärare. Materialet är mycket uppskattat och används flitigt i skolundervisningen. Under de senaste åren har ett antal spelfilmer och dokumentärfilmer som lyfter fram grundläggande värdefrågor i specifika historiska sammanhang. Som ett stöd för undervisningen i nutidshistoria och skolans arbete med värdegrundsfrågorna föreslår Skolverket, att regeringen uppdrar till Svenska Filminstitutet att i samverkan med Skolverket utveckla ett undervisnings-/stimulansmaterial som uppmärksammar värdegrundsfrågorna i ett samtidshistoriskt perspektiv, samt att medel härför ställs till Svenska Filminstitutets förfogande.
- Programmet för studier kring Förintelsen och folkmord vid Uppsala universitet har till uppgift att bedriva forskning, högre utbildning och fortbildning. Sedan programmet startades 1998 har ansträngningarna huvudsakligen ägnats åt forskning och undervisning på universitetsnivå. Den tredje delen av uppdraget har, på grund av bristande ekonomiska resurser, ännu inte kommit igång. Skolan måste vara den viktigaste kanalen för att föra ut den kunskap som programmet genererar och representerar. I programmets forskningsplan nämns också lärare i historia, samhällskunskap och religion som viktiga målgrupper. Utvecklingen av ovan nämnda kurs, ”Att undervisa om förintelsen”, innebär att medel ställs till programmets förfogande för just detta ändamål. Den satsningen ger emellertid inte förutsättningar för långsiktighet och fortvarighet i arbetet med fortbildning. För att skapa reella förutsättningar för den för skolan så angelägna fortbildningen och forskningskontakten föreslår Skolverket, att regeringen anslår ytterligare medel, avsedda för insatser inom fortbildningsområdet, till Programmet för studier kring Förintelsen och folkmord.
- De avtal som reglerar rätten att använda radions och TV:s material i undervisningen upplevs av lärare som komplicerade och hindrande för verksamheten. Skolverket föreslår regeringen, att initiera en översyn av de avtal som reglerar lärares rätt att använda SR:s och SVT:s material för att öka tillgängligheten för undervisningsändamål.

Andra angelägna överväganden

2000-08-23

- Utöver vad som redovisats ovan anser Skolverket det angeläget att lärarutbildningarna aktivt bidrar med insatser för att långsiktigt stödja och stimulera undervisningen i nutidshistoria. I reformeringen av lärarutbildningen bör därför en adekvat utbildning i nutidshistoria säkerställas, både ämnesteoritiskt och metodiskt.

2000-08-23

Referenser:

En fördjupad studie om värdegrunden – om möten, relationer och samtal om förutsättningar för arbetet med de grundläggande värdena, Skolverket 2000, Dnr 2000:1613.

Långström, S (1997). *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*. Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen, Umeå universitet.

Läroplanerna i praktiken. Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål. Skolverkets rapport nr 175 (1999). Stockholm: Liber.

Proven, kunskapen och undervisningen. Samhällsorienterande ämnen. Utvärdering av grundskolan 1995. Skolverkets rapport nr 138 (1998). Stockholm: Liber.

Samhällsorienterande ämnen. Huvudrapport. Den nationella utvärderingen av grundskolan 1992. Skolverkets rapport nr 17 (1993). Stockholm: Liber.

Studier inför översyn av kursplaner och betygskriterier för grundskolan: Ämnena geografi, historia, samhällskunskap och religionskunskap. (Tre rapporter från Högskolan i Jönköping, Luleå Tekniska Universitet, Högskolan i Växjö). Opublicerat material, Skolverket (1998).

Svenska – Läsning, skrivning, muntlig framställning. Årskurserna 5 och 9. Skolverkets rapport nr 117 (1997). Stockholm: Liber.

Ungdom och historia. 829 svenska niondeklassare om tolkningen av det förflutna, förståelsen av nutiden och perspektiv på framtiden våren 1995. Rapporter om utbildning nr 5 1997.